RAAP België - Rapport 006

Post X, Mastergebouw LPA, Berchem

Archeologienota 2016G41 - Programma van Maatregelen

Nazareth
2016

Colofon

Opdrachtgever: Berchem X Ring 3 NV
Havenlaan 86C b103
1000 Brussel

Titel: Post X, Mastergebouw LPA
Berchem
Archeologienota 2016G41 – Plan van Maatregelen

Status: Definitief

Datum: 29 juli 2016

Auteur: A.E.M. Van de Water, C. Ryssaert en N. Vanholme

Projectcode: 2016G41

Bestandsnaam: BEPO16-1

Erkend Archeoloog: C. Ryssaert (OE/ERK/Archeoloog/2015/00033)

Bewaarplaats documentatie: RAAP België,
Steenweg Deinze 72,
9810 Nazareth

Bevoegd gezag: agentschap Onroerend Erfgoed

RAAP België BVBA
Steenweg Deinze 72
9810 Nazareth
telefoon: 0498 44 16 99
E-mail: raap@raap.be

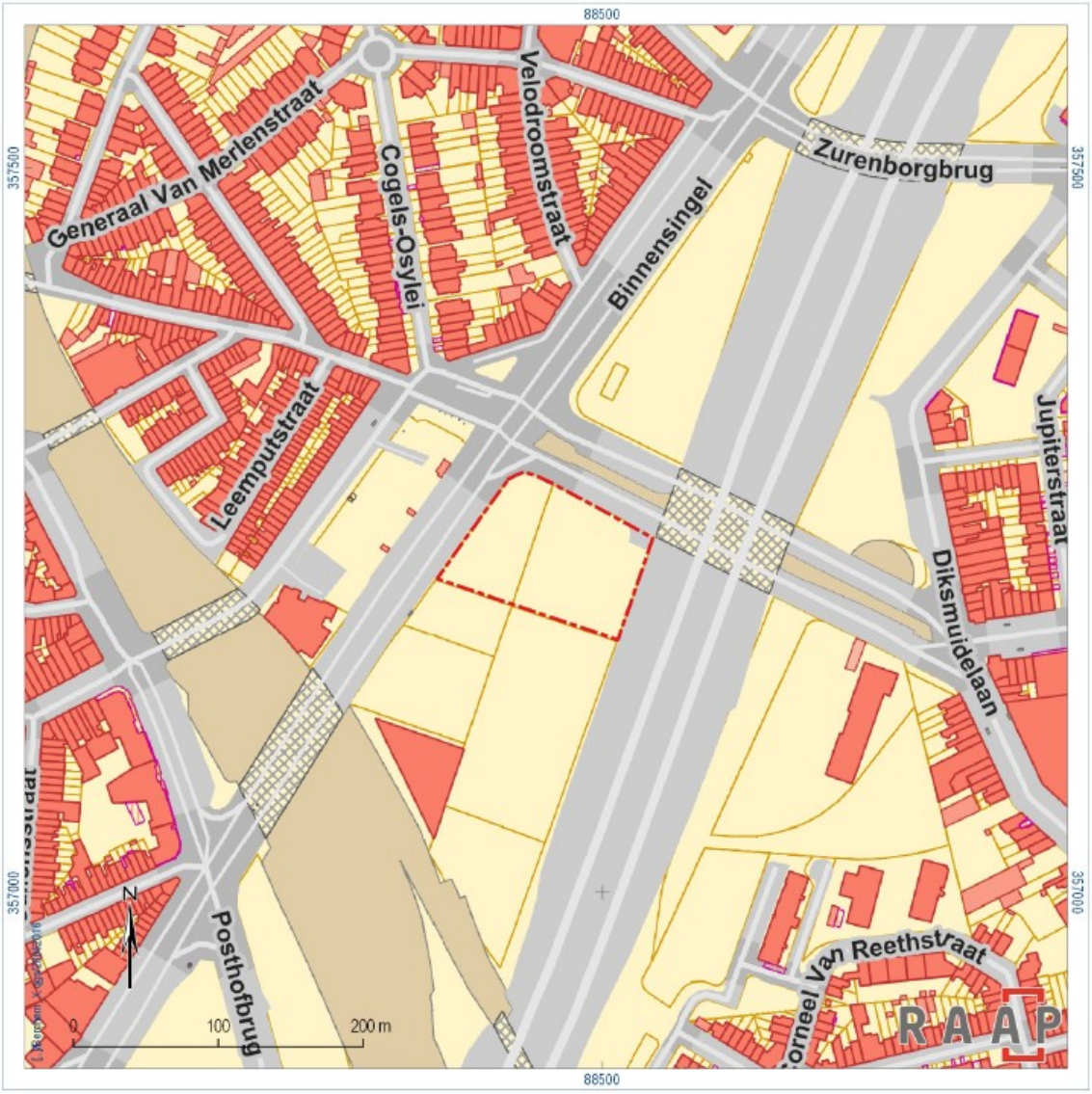
© RAAP België bvba, 2016
RAAP België aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

1 Administratieve gegevens 3
2 Gemotiveerd advies 4
3 Programma van maatregelen 5
3.1 Afbakening van het terrein 5
3.2 Wetenschappelijke doel- & vraagstelling 6
3.3 Beschrijving van de opgravingsstrategie 7
3.3.1 Opgravingsmethode 7
3.3.2 Opgravingstechnieken 7
3.3.3 Plannen en doorsnedes met aanduiding van het toepassingsgebied 8
3.3.4 Strategie voor staalname en conservatie 8
3.4 Duur van de opgraving 8
3.5 Actoren 8
3.6 Competenties voor de uitvoerders 8
3.7 Kostenraming 8
3.8 Risicofactoren 9
3.9 Het bewaren en deponeren van het archeologisch ensemble 9

1 Administratieve gegevens

- *naam plangebied*: Post X
- *plaats*: Berchem
- *gemeente*: Antwerpen
- *provincie*: Provincie Antwerpen
- *toponiem*: Post X
- *oppervlakte plangebied*: 0,98 ha (9.800 m²)
- *lambertcoördinaten* (X/Y): noord: X=154 622 m; Y=210 127 m
  oost: X=145 715 m; Y=210 084 m
  zuid: X=154 691 m; Y=210 011 m
  west: X=154 557 m; Y=210 052 m

figuur 1 Lokalisatie van het plangebied (rood gekleurd).

2 Gemotiveerd advies

In het plangebied wordt door Berchem X Ring 3 NV een herontwikkeling voorzien. De plannen bestaan uit het bouwen van een nieuw mastergebouw voor de Lokale Politie Antwerpen (LPA). Dit voornemen beslaat een oppervlak van ongeveer 9800 m² waarvan het gebouw een oppervlak van 8500 beslaat. Deze realisatie vormt een onderdeel van een grotere herontwikkeling op het 4,5 ha grote terrein van het voormalige postsorteercentrum Berchem X. Ten behoeve van het planvoornemen en de stedenbouwkundige procedures dient een archeologienota te worden ingediend conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. RAAP België BVBA heeft in juli 2016 het bureauonderzoek uitgevoerd.

Uit de resultaten van de bureaustudie kan immers worden geconcludeerd dat de kans op het aantreffen van resten van de Brialmontomwalling zeer reëel is, en dit op zeer geringe diepte onder het maaiveld. Ook de bewaring van oudere (bewonings)sporen is niet uitgesloten. Ondanks er reeds onderzoek werd uitgevoerd op de omwalling op het aangrenzend perceel, is het wetenschappelijk én maatschappelijk verantwoord ook het betreffende perceel aan het onderzoek te onderwerpen. Voorafgaande archeologische onderzoeken hebben immers de relevantie hiervan reeds aangetoond. Onderzoek naar de omwalling draagt bij tot de kennis inzake de bouw- en afbraakfase, de constructie, het gebruikte bouwmateriaal en de materiële cultuur van de soldaten en/of omwonenden.
Gezien de aard van de verwachte sporen en de bewaring is een vervolgtraject door middel van een vlakdekkend archeologisch onderzoek de meest aangewezen methode. Een vervolgtraject door middel van een vooronderzoek met of zonder ingreep in de bodem worden niet weerhouden. Een geofysisch onderzoek, een veldkartering, aanvullende booronderzoeken of waarderende proefsleuvenonderzoeken zullen weinig extra bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen die werden opgesteld (zie hieronder). De uitvoering van voornoemde onderzoeken zouden zinvol kunnen zijn als het vooronderzoek doormiddel van een bureaustudie te weinig informatie had opgeleverd inzake de bewaring van archeologische sporen in de bodem binnen het plangebied, wat hier niet het geval is.

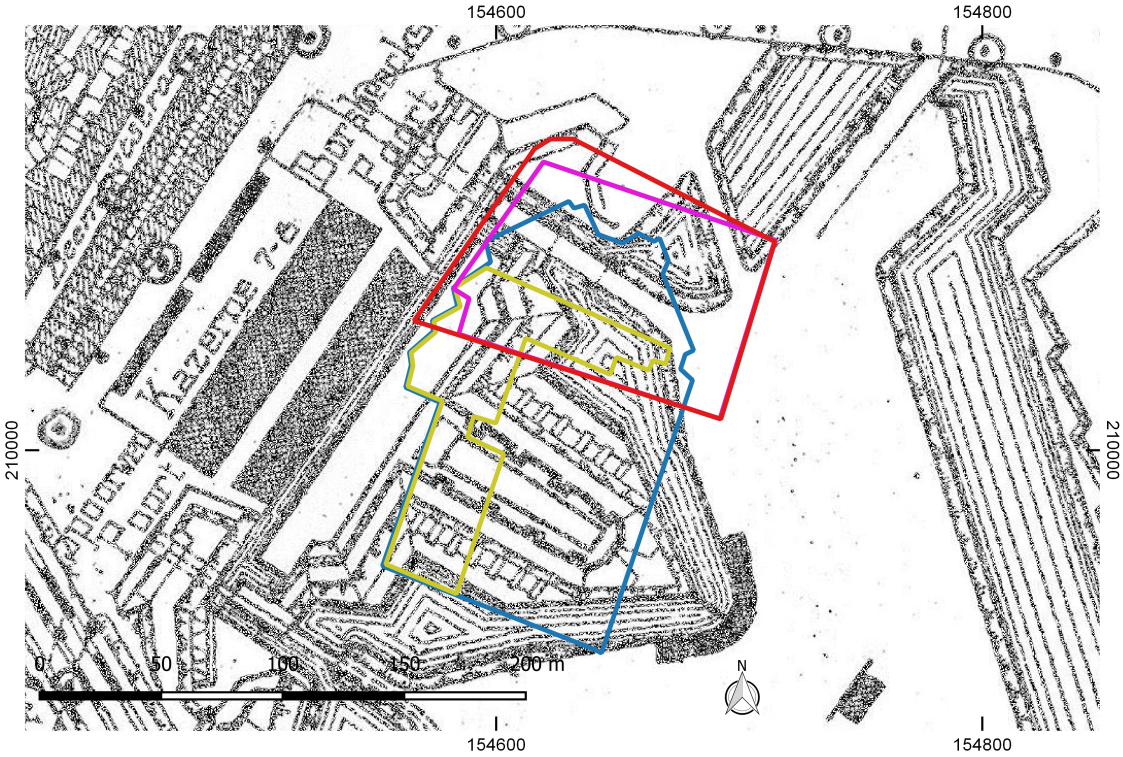
De vlakdekkende opgraving dient enkel te worden voorzien in de zone waar geen oude kelder aanwezig is. Onderzoek op het nabijgelegen perceel heeft aangetoond dat de kelders alle archeologische relicten, inclusief de resten van de Brialmontomwalling, hebben weggegraven.

Hieronder worden de voorwaarden beschreven waaraan de opgraving dient te voldoen.

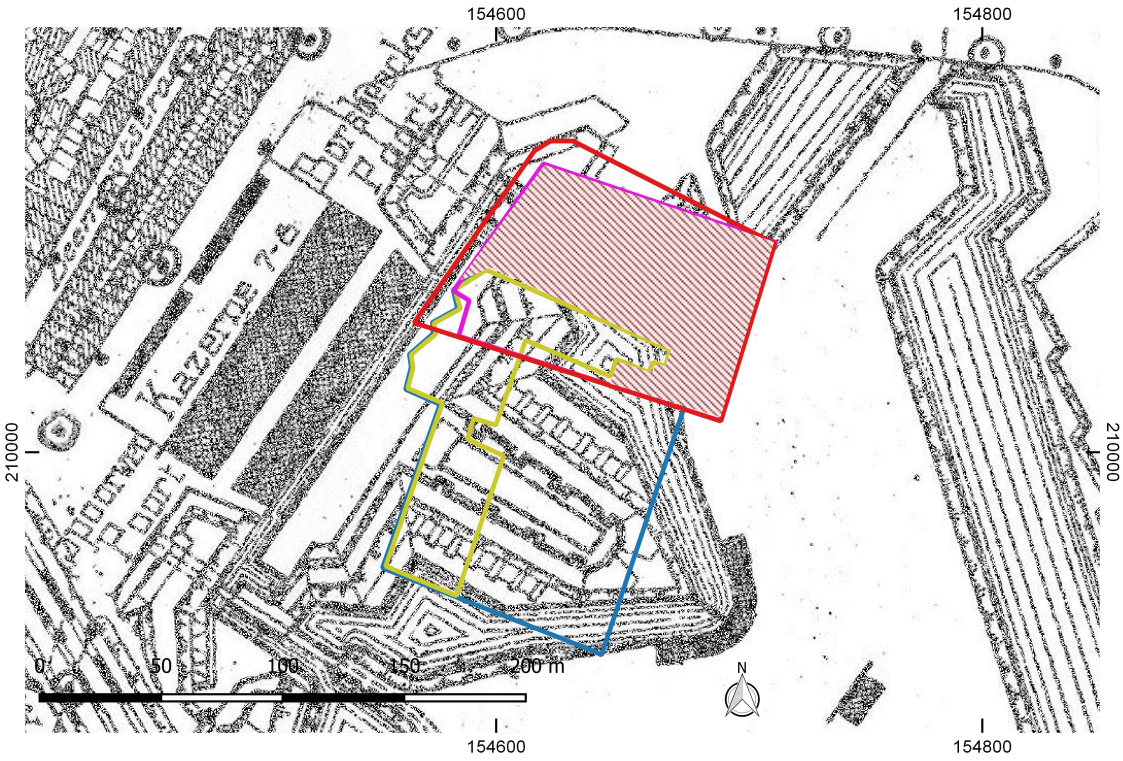
3 Programma van maatregelen

3.1 Afbakening van het terrein

Een groot deel van het betreffende plangebied is reeds verstoord door kelders en funderingen. In de zone buiten de kelders en tussen de funderingen van het oude postkantoor is de kans groot dat de resten van de Brialmontomwalling zullen worden aangetroffen. De afbakening van de kelder is op het plan niet strikt. Dit kon aan de hand van de bouwplannen ook niet worden bepaald. Daardoor dient rekening te worden gehouden met een speling van enkele meters tijdens het archeologisch onderzoek.
De oppervlakte van het plangebied zonder de kelders wordt op 6300m² geschat (zie figuur 3).

figuur 2 Projectie van het plangebied op een kaart van 1932 (Plan van Mennes) in het rood. Roze: grens van het Mastergebouw; Blauw: grenzen van het afgebroken postkantoor; groen: kelders.

figuur 3 Aanduiding van het te onderzoeken gebied (rode arcering) (geprojecteerd op het plan van Mennes (1931).

3.2 Wetenschappelijke doel- & vraagstelling

Het doel van de opgraving is het gedetailleerd registreren en documenteren van de resten van de Brialmontomwalling. Hierbij dient extra aandacht te gaan naar informatie die op het terrein wordt verkregen en niét gekend is door de historische bronnen of voorgaand archeologisch onderzoek. Daarbij wordt aandacht besteed aan de exacte ligging van verschillende bouweenheden, de stratigrafie van de gracht en de mogelijkheid tot het aantreffen van brugpijlers.

Hiertoe worden specifieke volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen voorgesteld:

- Zijn er sporen die ouder zijn dan de Brialmontomwalling bewaard. Wat is de aard van de sporen, uit welke periode dateren ze. Wat is hun meerwaarde voor dit gebied?
- Welke bouweenheden van de Brialmontomwalling zijn binnen het plangebied aanwezig en hoe sluiten deze aan bij de reeds gekende resten die binnen het grotere ontwikkelgebied zijn aangetroffen?
- Kunnen sporen in relatie worden gebracht met de gekende plannen van de omwalling?
- Wat is de genese van de opvulling van de gracht? Wat zeggen de oudste lagen binnen deze opvulling? (Indien deze kunnen worden bereikt).
- Zijn er naast de grachten en de muurresten andere sporen aanwezig uit de gebruiksperiode van de omwalling (kuilen, beerputten, citernes,…). Hoe manifesteren die zich? Wat vertellen ze meer over de randactiviteiten die in en rond de omwalling plaatsvonden?

- Wat is de bijdrage van het onderzoek van dit deel van omwalling aan de algemene kennis over deze vestingbouw?

3.3 Beschrijving van de opgravingsstrategie

De opgraving dient te worden uitgevoerd vlak voor de eigenlijke realisatie van het gebouw, maar nadat de bemaling en de voorziene damwand rond de bouwput is geplaatst. Hiervoor dienen afspraken te worden gemaakt met de bouwheer. Door het onderzoek op deze manier binnen de werkzaamheden in te plannen, dient geen extra bemaling te worden voorzien voor het archeologisch onderzoek.

3.3.1 Opgravingsmethode

Het plangebied dient niet volledig te worden onderzocht. Enkel de zones die buiten de aanwezige kelder vallen, dienen te worden onderzocht. Daarbinnen zal op zoek gegaan worden naar de archeologische resten. Tijdens het onderzoek zelf zal een keuze worden gemaakt welke delen van de omwalling volledig dienen te worden blootgelegd en waar er profielen moeten worden uitgezet. Het vlakdekkende opgraving is zodoende niet aan de orde. Er moet namelijk ook rekening worden gehouden met de inpakt van de funderingen van het postgebouw, waarvan moeilijk is in te schatten wat de verstoringsgraad is die ze hebben teweeggebracht.

De voorziene vlakken dienen niet verder te worden onderzocht wanneer blijkt dat de verstoring van het archeologisch erfgoed groter is dan ingeschat. Zo is het mogelijk dat de bouwput van de kelders groter is dan op plan is aangeduid. Hierbij moet wel worden gecontroleerd dat de verstoring dermate groot is dat er geen archeologische sporen onder de verstoring aanwezig zijn.

3.3.2 Opgravingstechnieken

Een eerste vlak wordt machinaal afgegraven tot op het archeologisch niveau. Dit niveau wordt opgeschoond en voorzien van de nodige registratie. Hierbij dient de relatie te worden gelegd met de gekende plannen van de Brialmontomwalling. De begrenzing van de kelders wordt in kaart gebracht, evenals andere verstoringen.
De bouweenheden van de omwalling worden in relatie gebracht met de plannen van de omwalling. Er dient een afweging te worden gemaakt over welke delen meer in detail dienen te worden onderzocht. Dit in functie van de wetenschappelijke vraagstellingen en de kenniswinst die die keuze zal opleveren.
Het muurwerk wordt verder onderzocht om er maximale informatie uit vergaren. Hierbij dienen detailopnames te gebeuren van de structuren.
Indien noodzakelijk worden plaatselijk bijkomende vlakken aangelegd. Dit enkel indien het grondplan dermate verschilt van het eerste en dit meer informatie oplevert.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden.

3.3.3 Plannen en doorsnedes met aanduiding van het toepassingsgebied

Voor de aanduiding van het toepassingsgebied wordt verwezen naar figuur 3 en naar de opgravingsmethode.

3.3.4 Strategie voor staalname en conservatie

Staalname van bouwmateriaal dient enkel te gebeuren indien het om opmerkelijke zaken gaat die nieuwe informatie kunnen leveren over de omwalling. Inzake steendeterminatie dient hier niet in het bijzondere staalname te gebeuren, daar de herkomst onder meer via rekeningen is gekend.[1]
Staalname van grondsporen kan gebeuren met het oog op het recuperen van vondsten.
Naar conservatie is het mogelijk dat er materiële resten van wetenschappelijk belang zijn dat conservatie aan de orde is. Bij de verwachte archeologische sporen (de omwalling), zal dit eerder beperkt zijn.

3.4 Duur van de opgraving

De totale duur van de opgraving wordt geraamd op 10 werkdagen.

3.5 Actoren

Volgende actoren zullen een rol spelen bij het archeologisch onderzoek:
- Erkende archeoloog
- Veldwerkleider. De veldwerkleider en de erkende archeoloog kunnen dezelfde persoon zijn.
- Eén assistent-archeoloog
- Twee veltechnici
- Externe adviseur: Dienst Archeologie - stad Antwerpen:[2] De stad dient op de hoogte te worden gehouden van de werkzaamheden. Daarbij worden ze geïnformeerd over geplande vergaderingen en de start van de werkzaamheden.

3.6 Competenties voor de uitvoerders

Het onderzoek wordt uitgevoerd door minstens een veldwerkleider en twee archeoloog-assistent met volgende competenties:
- De veldwerkleider heeft minstens 220 dagen ervaring in stadscontext
- De assistent-archeoloog heeft minstens 100 dagen ervaring in stadscontext

3.7 Kostenraming

[1] Mondelinge informatie C. Ryssaert.
[2] De functie van dienst Archeologie Stad Antwerpse als adviseur werd mondeling besproken met de heer T. Bellens.

Omschrijving	Aard	Aantal	Eenheid	eenheidsprijs	totaal
Voorbereiding en coördinatie	TP	1	-	800,00 EUR	800,00 EUR
Veldwerk: inzet archeologisch team	VH	10	dagen	1.480,00 EUR	14.800,00 EUR
Verwerking – assessment	TP	1	-	4.200,00 EUR	4.200,00 EUR
Rapportering en revisiekosten	TP	1	-	800,00 EUR	800,00 EUR
Aanlevering depot (incl. verpakkingskosten)	TP	1	-	250,00 EUR	250,00 EUR
Onvoorziene kosten	VS			2.500,00 EUR	2.500,00 EUR
TOTAAL					23.350,00 EUR

In deze raming zitten geen kosten vervat voor werfinrichting, grondverzet en grondwaterverlaging. Aangezien de werken parallel of net voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden zullen gebeuren, worden deze voorzien door de aannemer van de werken.

Voor het uitzeven en analyseren van monsters wordt bovenop deze raming een bedrag van 5.000 EUR voorzien. Dit bedrag dient aangesproken te worden in functie van de vraagstelling.

3.8 Risicofactoren

Omwille van het monumentale van de te verwachte archeologische resten dient rekening te worden gehouden met grote dieptes waarbinnen wordt gewerkt.

3.9 Het bewaren en deponeren van het archeologisch ensemble

Vóór de aanvang van het onderzoek wordt er contact opgenomen en afspraken gemaakt met de dienst Archeologie stad Antwerpen met betrekking tot het deponeren van het archeologisch ensemble. In bijlage 4 is een document opgenomen met daarin de aanvaardingsvoorwaarden voor archeologische archieven en/of ensembles.